

Eserleri Bağlamında Ali Lidar'ın Felsefe ve Din Dili

Ali Lidar's Philosophical and Religious Language in the Context of His Works

AYŞE HİLAL KALKANDELEN

Atatürk University

Received: 09.03.2025 | Accepted: 30.06.2025

Abstract: Like every branch of science, philosophy and religion also have their own expressions and terms. It is extremely important that these words, which are necessary for the discipline of social sciences, are used correctly and appropriately. The question of to what extent it is possible for a poet or a literary figure to reflect his own style in his works and to use them with the culture and knowledge he has received constitutes the framework of the study. Philosophy is an activity of thinking, questioning and discussing; philosophical language is the established form of mentality, the form of emotion, the knowledge of life, the language that is made with itself. Religious language is the transfer of the perception of existence, humanity and God to the mentality structure through religious words. As can be understood from his works, Ali Lidar is a poet and writer who beautifully uses both the language of philosophy and religion with his worldview, understanding of life and mentality. He has shown experience, expression and meaning strongly in his works with his cultural background. In this study, Ali Lidar's life is briefly given, the philosophical meaning of the poems in his works is determined, and the way he uses religious language through the expressions in his poems is tried to be revealed.

Keywords: Philosophical Language, Religious Language, Ali Lidar, literature, poetry.

Giriş

Ali Lidar (d. 1978), Eskişehir’de doğmuş, eserlerinden edinilen bilgilere göre çocukluğu Elbistan ve Kastamonu’da geçmiştir. Lidar, Eskişehir Üniversitesi Felsefe Öğretmenliği’nden mezun olduktan sonra öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Kitap okuma merakı ve süreci, etkilendiği şair ve yazarlar onu yazmaya yöneltmiştir. Üstadı bildiği yazarlara olan saygısını kitap yazarak göstermiştir. (Lidar, 2017). Eserlerinde sevdiği yazarları neden sevdiğini anlatabilmek adına yazdığını ifade etmiş, çok sevdiği ama okumalarını bitiremediği için ayrıntılı olarak bahsedemediği Kemal Tahir (1910-1973), Italo Calvino (1923-1985), Georges Perec (1936-1982) gibi yazarlara eserlerinde yer vermiştir (Lidar, 2017, s. 10). Ahmet Hamdi Tanpınar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Oğuz Atay, Necip Fazıl Kısakürek, Orhan Pamuk, Halide Edip Adıvar, Sabahattin Ali, Suat Derviş, Mithat Cemal Kuntay, Nahid Sırrı Örik, Peyami Safa, Tahsin Yücel, Murat Gülsoy, Haydar Ergülen, Selçuk Altun, İhsan Oktay, Halit Ziya Uşaklıgil, Lidar’ın okuduğu ve etkilendiği edebiyatçılarıdır. Şairlerin/yazarların yetişme süreçlerinde okuyup etkilendikleri, belki de esinlendikleri yabancı yazarlar ve şairler vardır. Lidar için de Julio Cortazar, Knut Hamsun, Dostoyevski, Thomas Bernhard, Herman Hesse, Stefan Zweig, Yukio Mişima, Elias Canetti, Gonçarov, Mihail Bulgakov, Louis Ferdinand Celine, Umberto Eco, Hans Fallada, Ernest Theodor Amadeus Hoffmann, Jack London, Thomas Mann, George Orwell, Tayeb Salih, Jules Verne, Virginia Woolf, Peter Handke, Milan Kundera, Herman Melville, Peter Ackroyd, Joseph Conrad, Victor Hugo, John Steinback, Charles Dickens, Goethe, Heinrich Mann, Ursula Guin, Italo Svevo, Günter Grass, Mary Shelley, Edgar Allan Poe da bunlardandır (Lidar, 2019, 2020).

Lidar, diğer şair ve yazarlardan üslup ve dil bakımından farklıdır. Eserlerinde sahip olduğu her şeyi kitaplara borçlu olduğunu belirtmektedir. Kütüphaneler ve kitaplar sayesinde doğruyu yanlış ayırabilmeyi öğrendiğini, ezberlemeden, akıl yürüterek sınav kazandığını söylerken kitapların önemi vurgu yapmış, kitapları hayat oyununda bir yerlere gelinebilecek şahane dostlar olarak nitelendirmiştir. Dayatmalardan, ezberlerden hoşlanmayan Lidar, sorular soran, kritik yapan, yargılayan bir zihin tavrı üzerindedir. Zira felsefe de nakilci ve ezberci yaklaşımların aksine merak etme, sorgulama, araştırma, anlama, problemleri çok boyutlu olarak görebilme

esasına dayanmaktadır. Lidar, kendi kültür, gelenek ve tarihini felsefe ve din ile bütünleştirebilmiş ve eserleri aracılığıyla toplumsal, tarihsel ve kültürel atmosfere nüfuz edebilmiştir. Lidar'ın şiir ve yazılarında her okur kendinden bir parça bulabilmektedir. Lidar'ın eserleri nazım ve nesirlerden oluşmaktadır. İncelemeler ve değerlendirmeler tüm eserleri ele alınarak yapılmış, ama örnekler nazımlar üzerinden verilmiştir. Lidar'ın eserleri, *Alen-girli Şiirler, Yolun Başı, Z raporu, Tesirsiz Parçalar, Kişisel Edebiyat Atlası, Aslında Herkes Hakkı, Büyük Kederler, Küçük Öyküler, Hayata Rağmen Edebiyat, Olmamış Kahraman Emeklisi, Edebiyatın Tesirli Parçaları, Kederle Bakan Kederler, Tesirsiz Parçalar Süregelen, Riya Tabirleri Kitabı, Tesirsiz Parçalar Devr-i Âlem'dir.*

Lidar'ın Fransız yazar Marcel Proust'un (1871-1922) cevaplarıyla ünlenmiş Proust anketine¹ verdiği cevaplar, onun hakkında biraz daha özel bilgilere sahip olunmayı sağlamaktadır. Ankete göre Lidar, Olympos'ta yaşamak istemektedir, yaşayabileceği en mutlu an, sevdiği bir yazardan aldığı “yeni kitabım şu vakitte çıkıyor” haberini aldığı andır. En sevdiği erkek karakter Selim Işık, kadın karakter Forrest Gump filminin oyuncusu Jenny'dir. Tarihteki favori kahramanları Sokrates, Hz. Hüseyin ve William Wallace'dir. Gerçek hayatta ise favori kadın kahramanı Marie Curie'dir. En sevdiği ressam Osman Hamdi Bey, en sevdiği müzisyen Mahzuni Şerif, en sevdiği şair Cahit Zarifoğlu ve en sevmediği karakter Yezid'tir (Lidar, 2023, ss. 106-110).

Bir dildeki ifade gücü o dilde düşünmeyi kolaylaştırır, düşünme gücü de o dille felsefe ve edebiyat yapmanın imkânını oluşturur. Eserleriyle bunu okurlarına yansıtan Lidar'ın dünyası daha geniş, derin ve zengindir. Onun dilinde farklı kelimelerin olması düşüncelerini daha net ifade etmek istediği içindir. Felsefeye, dile, dine merakı ve ilgisi olan Lidar, bunu sık sık ifade ettiği üzere okuduğu kitaplara borçludur. Bu çalışmayla, bu kitaplar sayesinde oluşturduğu kültürü ve diliyle, eserlerinde nasıl bir bakış ve anlayış oluşturduğu, edebiyatta nasıl yansıma bulduğu ve hissedildiği tespit edilmeye çalışılacaktır.

¹ Marcel Proust'un on üç yaşında iken aldığı bir hatıra defterindeki İngilizce soruları cevaplayarak arkadaşına doğum günü hediyesi olarak vermesiyle başlayan ve benzer bir anketi yirmi yaşındayken tekrar cevaplamasıyla tamamlanan, ölümünden sonra sorularının çoğu aynı olan bu iki anketin yayınlanmasıyla adı literatüre Proust anketi olarak geçen, tanınması istenen kişilere uygulanan bir ankettir. (Akkuş, 2019)

Felsefe, Din ve Edebiyat

Antik Çağ'ın sonlarında din, büyük bir güç kazanmış, felsefe de bu gelişmenin etkisinden uzak kalmamıştır. Felsefe ile dinin karşılaşmasının gerçek anlamda Helenist kültür içinde söz konusu edilebileceği söylenebilir, Philon'un (MÖ. 25-MS. 50) felsefesi, felsefe-din münasebetinin bir başlangıcı sayılabilir (Taş, 2021, s. 92). Felsefe ve dinin alanları birbirine çok yakındır. Hakikat, yaratılış, âlem, mutluluk, ölüm ve diriliş gibi konular felsefe ve dinde ortaktır. Aynı konulardan farklı kaynaklara dayanarak bahsediler. Felsefe ve din birbirlerinin tamamlayıcısıdır, hayatın, insanların ve toplumların pek çok problemini ele alır, onlara çözüm üretirler (Bolay, 2013, s. 38). Felsefe problemlerine temas etmeyen Kur'an ayetleri gibi felsefeyle uğraşmayan İslâm âlimi ve dolayısıyla müfessir yok gibidir. Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsirinde Kant'ın önermelerinden ve Descartes'ın bazı fikirlerinden söz edildiği bilinmektedir. Felsefî düşüncenin tenkide dayalı olması, İslam alimlerinin birbirlerini tenkit etmelerini sağlamış, böylece kelâm, tefsir, hadis, fıkıh sahaları oluşmuştur. Mezheplerin ortaya çıkışı da bu zemine dayanmaktadır (Bolay, 2013, s. 10).

Lidar'ı şiirleri bağlamında felsefî ve dinî açıdan inceleyeceğimiz için felsefe-edebiyat ilişkisinden de bahsetmek gerekmektedir. Felsefe ve edebiyat arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Edebiyat da felsefe de insan faaliyetidir. Her ikisi de dil üzerine inşa edilmiştir. Yazar veya şairin duygu, düşünce, hayal ve gözlemlerini de filozofun düşüncelerini de insanlara aktaran iletişim vasıtası dildir. Edebiyatın insan merkezli muhtevasının genişliği edebiyat-felsefe ilişkisini zaruri kılmaktadır, çünkü insanı kuşatan her şey felsefenin de konusudur. Felsefe, düşünce olarak kabul edildiğinde bütün edebî eserlerin felsefî bir boyuta sahip olduğu gerçeğini de ortaya çıkarmaktadır. Şair veya yazarın beslendiği veya beslenmesi gerektiği kaynaklardan biri felsefedir. Her edebî eser, bir felsefe görüşü ihtiva eder. Mevlânâ'nın ve Yunus'un mistik, Nedim'in epikürcü, Tevfik Fikret'in materyalist oluşu gibi (Safa, 2024, s. 24). Türk edebiyatında Ahmet Yesevi'den, Yunus Emre'ye, Yahya Kemal'den Kemal Tahir'e kadar bu içsellik, batı edebiyatında da belirgin şekildedir. Andre Gide (1869-1951), Jean Paul Sartre (1905-1980), Alber Camus (1913-1960) gibi yazarlar egzistansiyalist felsefenin kuramcılarındandır (Çetişli, 2011, s. 224) ve bu yazarlar Lidar'ın da okuduğu, etkilendiği kişiler arasındadır. Edebiyat ve felsefe arasındaki

Antik dönemden beri var olan ilişki, kuramlar ve akımlar açısından düşünüldüğünde etki ve ilgi daha açıkça ortaya konacaktır. Çünkü klasizm, romantizm ve sembolizm gibi akımlar felsefenin oluşturduğu düşünce ortamlarından beslenmiştir. Yine eleştiri ve edebiyat biliminin yöntemleri, felsefi temeller üzerine inşa edilmiş, eleştiri kuramları filozofların fikirlerinden etkilenilerek geliştirilmiştir (Genç, 2006, s. 330).

Lidar, bir eserinde “Şiir ve felsefeye dair küçük bir hasbihal” başlığına yer vermiştir. Burada “şiir ve felsefe arasında her zaman bir bağ var mıydı, olmalı mıydı” sorusuna: “şiir ve felsefenin kuzen oldukları kanısındayım” şeklinde; “günümüz şairlerinde felsefi bir derinlik görüyor musunuz ya da böyle bir derinlik olmalı mıdır?” sorusuna: “Hilmi Yavuz’un pek çok şiiri felsefi bir metin gibi okunabilir, gençlerin şiirlerinde çok derin olmasa da felsefi göndermeler ve arayışlara rastlandığı” şeklinde; “felsefe ve şiirde dil nasıl bir etkidedir?” sorusuna da: “her türlü edebî metinle dil arasında zorunlu bir ilişki vardır. Bu ilişkinin esnek olduğu alan da şiirdir. Dilin gelişimine en çok katkıda bulunanlar o dilin şairleridir” şeklinde cevap vermiştir (Lidar, 2024, ss. 50-52). Biz de bu sorulara cevabı Ali Lidar’ın Felsefe ve Din Dili başlıklarında arayacağız.

Felsefe Dili

Felsefe, dil ve dilin söyledikleriyle vücut bulur. Yapısı itibarıyla mükemmel, sözcük bakımından zengin, nüansları ifade edebilecek güçte bir dile ihtiyaç duyar. Dille gösterilen felsefi ifade, filozof, edebiyatçı ve bilim adamlarının eserlerinde bariz şekilde gözükürken, dilin felsefesini de filozofun, edebiyatçının yeteneği, dünya görüşü, yaşantısı ve esere katkısı oluşturmaktadır. Yansıtılan dil, aslında kişilerin bulunduğu ortamın düşüncesi, yaşantısı, yaptıkları, yapamadıkları, istekleri, algılarıdır. Felsefi dil, kavramların hâkim olduğu, yapılan, kurulan, oluşturulan bir dildir. Ona felsefi dil özelliğini kazandıran şey de kendisiyle yapılan felsefedir (Taşdelen, 2011, ss. 12-22).

Dil, insanları yönlendiren, yöneten, düşünceleri işleyen, geliştiren, iletişimin temel dayanağı olan bir araçtır. Düşünme, varlıklar arasında bağlar kurmak, var olanı tanımak, onun kavramını elde etmektir. İnsanlar tarafından konulan adlar, var olanların yerini alır ve bu adlar, dili oluşturur (Öner, 2013, s. 63). Dilleri sayesinde insanların dünyayı nasıl algıladıkları, neler

düşündükleri hakkında bilgi edinilebilir. Aynı toplum içinde ortaktır ve insanların farklı düşüncelere sahip olması, dil aracılığıyla oluşturdukları kültürle farklılıklar göstermektedir. Hatta dil ve sözcükler aynı iken bile insan üzerinde yaptığı etki ve çağrışım aynı olmayabilir. Leibniz'e (1646-1716) göre "dil zihnin aynasıdır", temelini kelimeler oluşturur. Bir dilin yeni düşünceler elde etmeye elverişli olması, kelimelerin doğru çağrışım yaptırabilmesine bağlıdır. Bir kelimenin doğru çağrışım yaptırabilmesi de o dile ait olması ile mümkündür (Öner, 2013, s. 24). Varoluş felsefesi kurucularından Heidegger'e (1889-1976) göre ise "dil insanın evidir"; insan dil içinde yaşar, bütün hayat tecrübesi diline akseder (Kaplan, 2021, s. 185). İnsanların dili kullanma şekilleri yetiştikleri ortama, eğitime ve birikime göre değişmektedir. Bu birikimin örneklerinin görüleceği Ali Lidar eserleri de bilgi verirken gerçekleri felsefi açıdan ele almakla birlikte toplumsal olaylara dinî açıdan da yer vermektedir. Bu açıdan edebî eserler, bir toplumu her yönüyle yansıtan çok parlak bir aynadır (Çavuşoğlu, 2016, s. 32), çok önemli bilgiler verir, şair ya da yazarın özelliklerini taşırlar.

Edebî eserlerde edebiyatçıların bakış açılarını yansıttıkları görülmektedir. Eserler bizi sanatın ve sanatçının özüne, kişiliğine götürecek yol ararken bir yandan da dönemin yaşam tarzını gözler önüne sermektedir. Bu eserler, bireylerin birbirlerinin varoluşuna tanıklık eder ve diğerlerinin deneyimlerini paylaşabilirler. Sevgi, nefret, umut, umutsuzluk, aşk ve ıstırap gibi insan varoluşunun farklı yönleri, edebiyat yoluyla daha anlaşılır ve tanıdık hale gelir (Koç, 2015, s. 111).

Felsefenin ilgi duyduğu konulardan biri dil-düşünce arasındaki ilişkidir. Tarihsel süreçte bazen zayıflayıp bazen de derinleşerek ilerlese de her dönemde bir düşünür ya da dilcinin bu ilişkiyi yorumladığı araştırmalardan anlaşılmaktadır (Gönenç & Gülsün Bozkurt, 2017, s. 21). İfade edilmeyen hiçbir bilimsel veya felsefi düşüncenin değeri olamaz. Dil, düşünceyi ifade etmekle kalmaz, onun oluşumunu da etkiler. Felsefe de bulunduğu toplumun problemlerini düşünme konusu yaparken, sorgularken ve tartışırken kendisini de bu problemler sayesinde geliştirir.

Ali Lidar, *Olmamış Kabraman Emeklisi* adlı kitabında "İsmail'in Kendi Kendine Delirmişliğine Dair Hikâyât" (Lidar, 2019, ss. 13-30) adlı şiirine şu dizelerle başlar: "İsmail, her sabah ne yapacağını bilmemeye uyanır, insanlara nasıl dayanacağını ve değmeden aralarından nasıl geçip gideceğini..." ve

kahramanını “okumuş olsaydı”, “mitoloji bilseydi” diye sorgular, sonra “hiç mi rahat etmedi?”, “hiç mutlu olmadı mı” şeklinde bir tartışmaya sokar. Felsefenin de bizzat tefekkür, sorgulama, tartışma olduğu göz önüne alındığında, Lidar'ın da varlığın ve hayatın özüne yönelerek, bu doğrultuda şaşkınlık ve hayret ile karışık bir araştırma ve anlama arzusunu içeren neden ve niçinli sorular sorarak yola çıktığı görülmektedir. Lidar'ın kahramanı fanilik bilinci içinde yaşayan, farkedilmeyen bir kişidir. Sonuçta da “düşünseydi, başka biri olurdu” diye yorumlanır, eleştirilir.

Merak ve hayret uyandırıcı güçleriyle açığa çıkan felsefe soruları, dile gelişleri itibariyle tekdüze bir biçime bürünmüştür: “varlık nedir?”, “bilinc, nedir?” gibi felsefe sorularındaki “nedir?” bir felsefe sorusunu var eden temeldir. Felsefe sorularındaki “nedir?”de şaşkınlık ile birlikte bir araştırma arzusu da gizlidir. Felsefedeki “nedir?”, “anlamı nedir?” ile aynı şeydir ve “anlamı nedir?”deki anlam, kavramların anlamıdır. “Sensizlikle Ben” başlığı altında Ali Lidar, Şeyh Galip ile Descartes'i karşılaştırırken yokluğun, varlığın ispatı olduğunu sorular sorarak açıklar: “Bir şeyin varlığı onun zıttı ile mümkün olmaz mı ancak? Yani gece gündüzün varlığıyla vücut bulmaz mı? Bir kavramı yaratırken aslında onun aksini yaratmıyor muyuz? Bizim varlığımız yokluğumuzun kanıtı da değil midir?” (Lidar, 2023, s. 56). Felsefi araştırmanın odağını oluşturan felsefi sorular, Lidar'ın eserlerinde de bariz şekilde gözükmektedir.

Varoluşçu edebiyat deyince akla gelen isimler Albert Camus (1913-1960), Jean-Paul Charles Aymard Sartre (1905-1980), Simone Lucie-Ernestine-Marie-Bertrand de Beauvoir'dır (1908-1986). Lidar, bunlara Ernesto Sabato'yu (1911-2011) da ilave etmektedir. Onlara göre varoluşçu felsefe, bir taraftan insanın yalnızlığını, acizyetini gösterirken diğer taraftan bu sorunlardan kurtuluşun çarelerini aramaktadır. Lidar da insan konusunda “insan her şeyden önce kendisinin hayal kırıklığıdır” şeklinde felsefi bir yorum yapmaktadır. Bunu söylerken aslında insanı olması gereken özellikler üzere olmadığından eleştirmektedir. Lidar, “Ontoloji” başlığıyla yazdığı varoluş felsefesinde varlığın bir ikna meselesi olduğunu izah etmektedir: “herhangi bir şeyin var olmadığına kendimi inandırırsam o şey benim için var olmaktadır çıkar. Bu şey bir insan, bir nesne, bir durum ya da olay olabilir. Demek ki varlığın var olup olmaması meselesi, özünde bir ikna meselesinden başka bir şey değildir.” Lidar, durumu benliğe getirip “ben benim, ben

olmadığıma ikna olabilirsem, hiç var olmamış olup, kendimle ve her şeyle uğraşıp kurtulabilirim” sonucuna varır (Lidar, 2023, s. 21). Elmalılı’nın dediği gibi: “Kısacası ‘Ben varım, ben benim, başkası değilim’, önermeleri bizim bütün şüphelerden uzak, en kesin, en açık ve en fazla öncelik taşıyan bilgimizdir. Fakat ben, idrakim varken ve ancak onunla ‘ben varım’ diyebilirim...” (Elmalılı, 2011, s. 113). Bu izah, Descartes gibi varlık şuurunda insanın ilk açık seçik bilgisine, oradan da Allah’ın varlığına ve idealist bir âlem anlayışına nasıl ulaştığını ortaya koyması bakımından çok dikkat çekicidir.

Lidar’ın felsefesine göre hayat, gelecek bir şeyleri beklemenin telaşını ötelemek için oyalanılan bir oyundur. “Neyi beklediğimi bilmem. Yani bilirim esasında da bilmezden gelirim. Çünkü ben ne kadar çok bilirsem o kadar geç geleceğine inanırım. O yüzden ben hiçbir şey bilmem.” (Lidar, 2023, s. 11) der ve sadece kitapların sadakatine inandığını söyler.

Ali Lidar, eserlerinde felsefe okuyan, felsefe yapan kişileri, filozofları da şiirlerine yansıtmıştır. Bunlardan Marcel Proust (1871-1922)’a “Kayboluş” (Lidar, 2015, s. 28) şiirinde her şeyin yokluğuyla anlam kazandığını ifade ederek yer vermiştir. Lidar felsefesine göre; bilinmeyen, olmayan aranırdır ama herkesin hayatında bir şeyler eksiktir. Yunan filozofu Herakleitos (MÖ 535? - 475) da doğadaki her şeyin bir olduğunu söyler.

Lidar, “Müezzinin Sabah Ezanı Esnasında Üşümüşlüğüne Dair” adlı şiirinde ezan vaktini tarif etmektedir. Bu saatler, kırların ve sokakların en boş olduğu, başıboş yaprakların ve köpeklerin umutsuzca dolaştıkları, müezzinin mesai saati ve bu vakit, Lidar’ın ifadesiyle Herakleitos’a göre diyalektiktir.

Bu ürperiş

Müezzinin sabah ezanı okurken üşümüşlüğündendir.

Bir yandan mart ayında ahali ekseriyetle uyurken

İş yapmanın saadeti

Öte yandan o saatte, uyanıklar arasında

Allah’a en yakın olmanın ağır mesuliyeti

Herakleitos’a göre diyalektik

Diyanete göre mesai

Bana göre

Üst kattan gelen

Babamın tıkırtıları ve

İlaç saati...(Lidar, 2019, ss. 57-58).

Diyalektik ilkçağlardan beri çok çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Bazen bir akıl yürütmenin, bir muhakeme tarzının kuvvetini, bir ispatın doğruluğunu ifade için kullanılır (Bolay, 1979, s. 57). Köken olarak diyalog, anlam itibarıyla tartışma sanatı, akıl yürütme süreci, ortak değerlerin inşası, iki karşıtın bir sentezine varmak suretiyle gelişmesini gösteren varlık ve düşünce yasası demektir (Cevizci, 1997, ss. 244-245). “Karşıtların birliği” ilkesi Herakleitos’ta en sık karşılaşılan diyalektik ilkedir. Karşıtların birliği birbirine karşıt gibi görünen iki olgunun aslında birbirini tamamlayan bir bütünlük olduğunu, birbiriyle çatışır gibi görünen iki kavramın aslında uyum içinde olduğunu ifade etmektedir. Materyalist felsefenin diyalektik anlayışına göre her türlü hareket ve değişim, nitel ve nicel yönlerinin dikkate alınmasıyla açıklanabilir. Bir ağacın çiçek açması yani nitel değişim, yine nicel birikimler sonucunda olur. Aynı kurallar meyvenin çekirdek haline gelmesinde, çekirdekten bir ağacın yetişmesinde de geçerlidir (Ural, 2013, s. 6). Lidar da ezan vakti müezzinin ürperişini üşümeye, Allah’a olan mesuliyete bağlamakta, bu saatte uyanık olmayı güzel sebeplerle bir bütünlük olarak ifade etmektedir.

Lidar, *Yolun Başı* isimli kitabındaki “Geç” şiirinde Henri Bergson (1859-1941) felsefesinin düşüncelerini mısralarına şöyle taşımaktadır:

Gittiğim her yerden az evvel çıkmış gibiyim

Nereye bakarsam bakayım bulamıyorum kendimi

Olduğum hiçbir yerde değilmişim gibi geliyor

Olmadığım her yerde de varmışım gibi... (Lidar, 2016, s. 53).

Zamanın ve varlığın ne olduğu ve mahiyetine dair bilinmezlik, insanlık tarihinin en eski sorularından biridir. İnsan “varlığın ne olduğuna” dair ilk açıklamalarda dahi bu sorunun cevabını aramıştır. İnsan, kendi varlığını ve diğer varlıkların içindeki durumunu, zamanın ne olduğunu bilmesi halinde tam olarak anlayabilmektedir (Topakkaya, 2017, s. 15). Süreç felsefesi denilen felsefe türünün en önemli temsilcilerinden olan Bergson, aklın gerçekliğin yapısını bilmeye yetkili olmadığını dile getirir, zihnin ve ruhun bedenden bağımsız olduğunu öne sürer. Sezgiyi temel alan Bergson’a göre süre

sadece yaşanarak ve sezgi yoluyla bilinebilir. (Bergson, 2022, ss. 198-199). Aksi takdirde Lidar'ın dediği gibi varlık ve zaman kavranamaz haldedir ve bilinmezlik içindedir.

Lidar, felsefe ile özel olarak ilgilenmesinden, felsefe eğitimi görmesinden ve felsefeye merakından dolayı okuduğu, tanıdığı, bildiği filozofları ve felsefe yazarlarını da eserlerinde sıklıkla dile getirmiştir. George Simmel (1858-1918), Franz Kafka (1883-1924), Walter Benjamin (1892-1940), Max Horkheimer (1895-1973), Theodor W. Adorno (1903-1969), Michel Foucault (1926-1984), David Whitehouse (1941-2013), Jay Parini (d.1948), Slavoj Žižek (d. 1949), David Foster Wallace (1962-2008) da Lidar'ın eserlerinde andığı felsefecilerdendir.

Din Dili

Din, felsefî düşüncenin önemli bir konusudur. Filozofların bir kısmı dini, kendi felsefî sistemlerinin ayrılmaz bir bölümü saymış, bir kısmı dine felsefî bir temel bulmaya çalışmış, diğer bir kısmı da felsefî karakterde bir din anlayışı geliştirmeye yönelmiştir. “Allah katında din İslâm’dır” (Âl-i İmrân, 19) âyet-i kerimesi İslamiyet’in hak din olduğunu ifade etmektedir. *Kur’ân-ı Kerim*’de yaratılıştan öğrenmeye kadar her mesele yer almıştır, bunlar aynı zamanda felsefenin de meseleleridir. Din kavramının İslâmî kaynaklardaki anlamları ceza, mükâfat, hüküm, hesap; üstün gelme, hâkimiyet, zelil kılma, zorlama; taat, teslimiyet, hizmet, ibadet; âdet, yol, kanun, şeriat, millet, mezhep gibi gruplandırılmaktadır (Tümer, 1994, ss. 312-320). Ali Lidar’ın eserlerinde özellikle dinî terkipler, terimler çok anlamlı ve yerinde kullanılmıştır. Lidar, felsefeci kimliğinin yanında din anlayışını da eserlerine yansıtmıştır.

Dinî tecrübî birikimin asıl dayanağı, insan zihninde oluşan Tanrı kavramıdır. Dinî şuurun tahlilinden elde edilen temel dinî yaşantı, insanın bir yönden korku ve acz ile diğer yönden sevgi ve güvenle Allah’a bağlanmasıdır. Bu bağlılık insanın rûhî kuvvetleriyle yaratanına yönelmesi, derin bir saygı ve samimiyetle O’na açılması şeklindedir (Tümer, 1994, ss. 312-320). Tanrı’nın var olanlarla ilişkisi, felsefî bir nitelik gösterir. Bu nitelik, Allah’ın bir ve benzer olmadığına inanmak ve emirlerini yerine getirerek ona kul olmaktır. Tevhitçi bir bakış açısıyla şairlerin şiirlerine Allah ve resulünü anlatan, öven şiirlerle başlaması, bu bakış açısının edebiyattaki yansımalarıdır.

Ali Lidar'ın *Yolun Başı* isimli kitabındaki ilk şiiri;

Büyüdükçe şaşkırdım karşıma çıkan her şeye
Her insanda biraz daha hayal kırıklığına uğradım
Uzun kış geceleri büzüldüğüm yer yatağımda
Kurduğum bütün hayaller tek tek elimde patladı
Kadermiş, sonradan öğrendim değişmezmiş olacaklar
İşyan etmiyorum hâşâ, sakın yanlış anlama
İşyan etmiyorum vallâ, anladım anlayacağımı
İşyan etmiyorum tamam da
Olmadı be Tanrım

Sen de beni anla! (Lidar, 2016, s. 16).

şekliyle başlamaktadır. Lidar, Allah'la olan yakınlığını farklı, alışılmışın dışında, tövbeyle karışık samimi bir şekilde dile getirmektedir. Münâcâtlarda yer alan hissiyat müşterek olmasına rağmen şairlerin mizaç, meşrep ve tahsil durumlarından kaynakla çeşitlilik gösterebilmektedir. Lidar'ın Allah'a karşı olan sevgisi, bağlılığı çok içten ve O'na münâcâtı çok duygulu ve samimidir. Düşünce tarihinde Tanrı ile konuşmanın imkânı konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Tanrı ile olumlu manada konuşma biçimi olan dil, insanlar için kullanılan dilin benzer şekilde kullanılabileceğini ileri süren yaklaşımdır. Görmek, işitmek, bilmek gibi İslam düşüncesinde yer verilen nitelikler hem insan hem de Tanrı için kullanılmaktadır ve mahiyetlerine göre anlam kazanmaktadır (Şimşek, 2023, s. 181).

Hay “diri olan, yaşayan” anlamlarında Allah'ın isimlerinden biridir. *Kur'ân-ı Kerîm*'de beş ayette Allah'a izâfe edilmektedir. Hay ismi veya hayat sıfatı, diğer ilâhî sıfatların mevcudiyet ve sıhhat kazandığı temel bir kavram konumundadır (Topaloğlu, 1997, ss. 549-550). Hû, sûfilere göre Allah'ın zâtına işaret eden isimdir ve “yâ hû, bu da geçer yâ hû, hoş gör yâ hû, haydan gelen hûya gider, illâ hû, edep yâ hû, hû çekmek”, mutasavvıfların ve halkın çok sık kullandığı ifadelerdir (Türer, 1998, ss. 260-261). Dolayısıyla Hay'dan Hû'ya “Allah'tan gelen Allah'a gider” anlamına gelmektedir. “Hay'dan Hû'ya” şiirinde Lidar, ömrü kitaba benzeterek hayatı anlatmaktadır:

Ömrüm sanki sayfaları atlanarak okunmuş bir kitap
Öylece duruyor rafta

Geniş bir zamanda bir kez daha okunacak

Bir kez daha okunduğunda fark edilecek

Bu sıkıcı fragmanın arkasındaki hakikat (Lidar, 2019, ss. 13-30).

Lidar, şiirin sonunu da “hayat bir heyulaymış Hay’la gelip Hû’ya giden, gençken anlamamıştım, şimdi anladım o kadar!” şeklinde bitirmekte, Allah’tan gelip O’na döneceğimizi hatırlatmaktadır.

Lidar’ın “Lâ Fetâ” şiiri (Lidar, 2019, ss. 41-42) “Elifle başladı hikâye ye ile bitecek” şeklinde Arap alfabesinin ilk ve son harfi zikredilerek başlamıştır. Lâ Fetâ, “Lâ Fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikâr” hadis-i şerifine ictibasla yazılmış bir şiirdir. Şiirde Hz. Peygamber’in torunu, Hz. Fatma ile Hz. Ali’nin oğulları Hasan ile Hüseyin’e ve Hz. Ali’ye telmih yapılmıştır. Ali Lidar, Hz. Ali’nin Hayber’in kapısını omuzladığını söyleyerek Hayber’in fethinde, Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’i korumak için ağır bir demir kapıyı kalkan olarak kullandığı tarihî olaya hatırlatma yapmaktadır. Olay İslam tarihi kaynaklarında: “Ebû Râfi’ dedi ki: Resûlullah Ali’yi bayraktar olarak gönderdiğinde onunla birlikteydik, Ali, kalenin kapısından bir adamla karşılaştı, Ali’ye bir darbe attı, Ali kendisini kalkanla korudu. Bunun üzerine Ali, kalenin yanındaki bir kapıyı aldı ve kalkan olarak kullandı...” (Vâkidî, 2014, s. 310; Fırlalı, 1989, ss. 371-374) şeklinde geçmektedir.

Hz. Peygamber’in Uhud savaşında Hz. Ali’ye zülfikârı hediye ettiği ve bu esnada “Lâ Fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikâr” dediği rivayet edilir. Manzum eserlerde, fütüvvetnâmelerde ve cenknâmelerde Hz. Peygamber’in Hz. Ali’ye “Lâ Fetâ” dediği anlatılır (Kayaokay, 2022, ss. 68-80) ve bu eserlerde Hz. Ali’nin adaletinden, cömertliğinden, dürüstlüğünden, fedakarlığından, ferasetinden, ilminden, hoşgörüsünden ve iyilikseverliğinden bahsedilir. Ali Lidar da şiirinde:

Buralarda herkes Yezid

Buralar bu ara komple Kerbela

Buralarda

³ Zül-fikar: yivli kılıç anlamındadır. Hz. Ali Yemen’de bir putu kırdığında o putun üzerine oturduğu demiri Medine’ye getirmiştir. Bir demirci de o demiri eritip kılıç dökmüştür. Yedi karış boyunda, bir karış eninde olan bu kılıcın ortasında kanın akması için yivler bulunmaktadır. Bu sebeple Zül-fikar denilen bu kılıç bir rivayete göre Hz. Peygamber’indir ve Uhud gazvesinde Hz. Ali’ye verilmiştir (Cebecioglu, 2014, s. 301).

Bu ara

Dilimde tek şu laf

“Lâ Fetâ illâ Ali,

Lâ seyfe illâ Zülfikâr”

“Ali'den başka yiğit, Zülfikâr'dan başka kılıç yoktur” anlamıyla Hz. Ali'nin güzel vasıflarını ortaya koymaktadır. Hz. Ali, kahramanlık, cömertlik, affedicilik gibi güzel huyları kendinde toplayan olgun kimseler için bir temsilidir.

“Yalvarış” şiirinde Ali Lidar, “Rabbim kaldıramayacağı yükü yüklemem dedin kuluna” (Lidar, 2015, s. 86) şeklinde *Kur'ân-ı Kerim*'deki “لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا” “Allah hiçbir kimseyi, gücünün yetmediği bir şeyle yükümlü kılmaz” (Bakara, 286) âyetinden iktibas yapmıştır. Ayette Allah Teâlâ'nın kullarına ağır yük yüklemeyeceği ifade edilmektedir. Lidar da bu ifadeyle Allah'ın rahmet, merhamet ve ihsanının bir göstergesini hatırlatmaktadır. Zira önceki ümmetlere bir kısım ağır sorumluluklar yüklenmiştir ve Müminler sıkıntılardan, zorluklardan korunmak isteyince Allah Teâlâ da Hz. Peygamber'i göndererek bu ağır sorumlulukları kaldırmıştır (A'râf, 157).

“Hayata Dair” şiirinde Ali Lidar, Mekkeli müşrik ifadesini kullanmaktadır. Mekkeli müşriklerle ilgili en sahih bilgiyi *Kur'ân-ı Kerim* vermektedir. Birkaç surede uzun uzun anlatılan müşriklerin tevhit merkezli olmasa da kendilerine göre inançları vardır, İbrahîmî gelenekten yüz çevirip puta tapıcılığa meyletmişlerdir. Hz. Peygamber'e karşı alaycı tavırları olmuş (Hicr, 94-95), *Kur'ân-ı Kerim*'i Hz. Peygamber'in uydurduğuna yönelik inanç sergilemişlerdir. Fetret döneminden sonra müşrikler, ilah tasavvuruna geçiş yapmışlar, Kur'an âyetleri de müşriklerin Rab ile ilgili sorularına cevap vermiştir. Özellikle İhlas suresi müşriklerin “O'nun nesebi nedir? O'nu kim yarattı? Babası kimdir? İsmi nedir? sorularına cevaptır: Bismillahirrahmânirrahîm 1. De ki: “O, Allah'tır, bir tektir.” 2. “Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.)” 3. O'ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir).” 4. “Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir” (İhlas, 1-4).

Mekkeli müşrikler, İslâm'a tabi olanlara işkence etmişler, taşkınlıklar göstermişler, *Kur'ân-ı Kerim*'de de bu yönleriyle çokça uyarılmışlardır

(Bakara, 105, 225; Âl-i İmran, 67; Mâide, 82; En'am, 23; Tevbe, 1; Yunus, 105; Rum, 31; Fussilet, 6; Beyyine, 6 vb.). Ali Lidar da bulunduğu ortamda kendisini müşriklere benzetmektedir.

Güldüğüme bakma hayat, aslında hiç iyi değilim

Benden ne kolay vazgeçtin sanki bir tür hobiyim

Hristiyan camisinde Mekkeli müşrik gibi

Deveranının içinde uygunsuz ve biçimsizim (Lidar, 2019, ss. 41-42).

Lidar, *Tesirsiz Parçalar* isimli kitabında “Ne zaman bulunduğum herhangi bir yerde biraz alaka görsem, hakkımda söylenen iyi şeyler duysam yahut bir vesileyle övüldüğüme şahit olsam ve bu beni biraz şımartacak gibi olsa, hemen aklıma İsra 37 gelir.” diyerek *Kur'an-ı Kerim*'deki “وَلَا تَمَسَّ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَخِرْقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا” “*Teryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen (ağırlık ve azametinle) ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışma girebilirsin*” (İsra, 37) âyetinden iktibas yapmıştır. Âyette insanın Allah Teâlâ karşısında aciz ve zayıf bir varlık olduğu, mütekebbirlerin böbürlenmelerinin yasaklandığı ifade edilmektedir.

Lidar, aynı kitapta “Kötülüğün Evrensel Tarihi” başlıklı yazısında kötülüğü, Hz. Hüseyin ile Yezid örneği üzerinden olaya telmihle tarif etmekte, kötülükten korunmanın tek yolunun da kötülükle mücadele etmek olduğunu söylemektedir: “Bugün hepimiz neden Yezid'i lanetle, Hüseyin'i de rahmetle anıyoruz. Biri kazandığı, diğeri kaybettiği için değil. Kötülüğe karşı hakkın ve masumiyetin bayrağı kana da boyansa, dalgalandığı için.” (Lidar, 2023, ss. 170-172)

Hz. Hüseyin, Hz. Peygamber'in torunudur. Medîne'de hicretin 4. yılında dünyaya gelmiştir. İsmi, kulağına ezan okunarak Hz. Peygamber tarafından verilmiştir (Köksal, 2000, s. 28). Peygamber torunu sıfatıyla sevilmiş ve sayılmıştır. İslâm tarihinde çok önemli birtakım tarihi hadiseler de şahit olmuştur. Hz. Hüseyin'e göre Muâviye'den sonra oğlu Yezid, halife olmak üzere Medine dışındaki şehirlerde biat almış, fakat sahip olduğu düşünce, yaşantı ve kişilik olarak Hz. Hüseyin tarafından hilâfete layık görülmemiştir. Bu sebeple 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde beraberekinlerden yetmiş iki kişiyle birlikte Kerbelâ'da öldürülmüştür. Hz. Hüseyin'in çocuklarından Ali el-Ekber, Kerbelâ'da kendisiyle birlikte şehit olanlar arasındadır (Fırlalı, 1998, ss. 518-521). Yezîd, hicretin 26. yılında

doğmuştur. Kerbelâ Vak'ası, Harre Savaşı ve Mekke kuşatması gibi icraatlar sebebiyle müslümanların hâfızasında İslâm tarihinin en kötü isimlerinden biri olarak kalmıştır (Kılıç, 2013, ss. 513-514). Bu bakımdan Lidar da Hz. Hüseyin'i rahmetle, Yezid'i de lanetle anmaktadır.

Sonuç

Ali Lidar, dili ve dilin bütün imkanlarını kullanan bir şair ve yazardır. Felsefeci kimliğinin etkisiyle şiirlerinde felsefî bir dil, kültürünün etkisiyle de din dili çok etkileyici bir şekilde dikkat çekmektedir. Felsefe tanımında yer alan kavramlar oluşturmak, keşfetmek, üretmek, Ali Lidar'ın da hareket noktası olmuştur. O, kendi düşünce sistemine göre duygularını açıkça belirtmiş, dilini esirgmeden kullanmıştır. Dilindeki ifadeler, terkipler, kavramlar ve terimler yazılarına renk ve ahenk katarken, farklı şiir cümleleri, kendine has bir şiir dünyası oluşturmaktadır. Şiirlerindeki sesler, mısra sonu, başı ve ortalarındaki ses benzeşmeleri onun şiirinin manasını ahenkli şekilde desteklemektedir. İlmiyle ve kültür birikimiyle onun eski eserlerden haberdar olup ilgilerini, sevdiklerini, bildiklerini eserlerine aksettirmesi ortak dile zenginlik katmaktadır. Felsefeye, dine hâkim olan kişinin diline felsefe, sosyoloji, sanat sahasına giren kelimeler de girmektedir. Çok okuyup, kaynaklarla beslenen Lidar, okuyucuları ile bütünleşirken bunu onların tarihini, dilini, örf ve adetlerini bilmeye borçludur.

Ali Lidar'ın eserlerinde Allah, Peygamber, Rab, İsa, Musa, Tevrat, şükür, tövbe, ibadet, namaz, kıyam, ezan, müezzin, tesbih, dua, cami gibi dinî unsurlara, elif, be, te, se, ha, hı, dal, zel, ra, kaf, kef, lam, mim, he, lâmelif, ye gibi Arap alfabesi harflerine, Eûzu besmele, fâtiha, hesap vakti, ulu'l-emr, arş-ı âlâ, Vallâhi, Âmennâ, Veleddâ'llin âmin, ve'l-ba'su bade'l-mevt gibi dinî terim, dua ve terkiplere; Hasan, Hüseyin, Ali, Fatma, Yezid, Hal-lac gibi dinî şahsiyetlere, Kerbela, Hayber, Mekke gibi şehirlere rastlanmaktadır.

Bu bağlamda çalışmada felsefenin din ve dil ile olan birlikteliği ve birbirlerini anlamlandırma çabasında oldukları, felsefenin sorduğu sorularla dilin devinimini sağladığı, felsefe ve edebiyat arasındaki dil bağı sayesinde her bilim dalının birbirinden beslendiği sonucuna varılmıştır. Değerli eserlerin özelliği yazarın ya da şairin damgasını taşıyor olmasıdır. Ali Lidar'ın felsefî ve dinî fikirler ileri sürmesi, bu iki bilim dalının ürünlerini kullanıyor

olması, onlardan etkilendiği, onları benimsediği ve iyi bildiği anlamına gelmektedir.

Kaynaklar

- Akkuş, T. (2019, 07, 11). Proust Anketi. Tolgaakkus.com. <https://www.tolgaakkus.com/2019/11/07/proust-anketi/>
- Bergson, H. (2022). *Madde ve Bellek*. (I. Ergüden, Çev.). Fol Yayınları.
- Bolay, S. H. (2013). Felsefe ve Din. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(30), 30- 46.
- Bolay, S. H. (1979). *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*. Ötüken Yayınları.
- Cevizci, A. (1997). *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2014). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Otto Yayınları.
- Çavuşoğlu, A. (2016). *Dil Kültür Zibniyet*. Kimlik Yayınları.
- Çetişli, İ. (2011). Edebiyat Sanatı ve Bilimi. (2. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Ebū Abdullah Muhammed b. Ömer El- Vākidi. (2014). *Kitābül-Meğāzī, Hz. Peygamber'in Savaşları-2*. (Marsden Jones, Th., Musa K. Yılmaz, Ter.). İlk harf Yayınevi.
- Fiğlalı, E. R. (1989). Ali. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 2, ss. 371-374), TDV Yayınları.
- Fiğlalı, E. R. (1998). Hüseyin. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 18, ss. 518-521).
- Genç, İ. (2006). *Edebiyat Bilimi Kuramlar-Akımlar-Yöntemler*. Şule Yayınları.
- Gönenç, A. Y. & Bozkurt, G. (2017). *Dil Temelinde Felsefe ve Medya*. Der Yayınları.
- Kaplan, M. (2021). *Kültür ve Dil*. Dergâh Yayınları.
- Kayaokay, İ. (2022). Lâ Fetâ illâ Alî: Manzum Cenk-nâmelerde Hz. Ali'nin Fütüvvet Ahlakı. *MECMUA Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 68-80.
- Kılıç, Ü. (2013). Yezid I. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 43, ss. 513-514). TDV Yayınları.

- Koç, E. (2015). Felsefe ve Edebiyat. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 105-118.
- Köksal, M. A. (2000). *Hız. Hüseyin ve Kerbela Faciası*. Köksal Yayıncılık.
- Lidar, A. (2015). *Alengirli Şiirler*. İthaki Yayınları.
- Lidar, A. (2016). *Yolun Başı*. İthaki Yayınları.
- Lidar, A. (2017). *Kişisel Edebiyat Atlası*. İthaki Yayınları.
- Lidar, A. (2019). *Hayata Rağmen Edebiyat*. İthaki Yayınları.
- Lidar, A. (2019). *Olmamış Kabraman Emeklisi*. İthaki Yayınları.
- Lidar, A. (2020). *Edebiyatın Tesirli Parçaları*. İthaki Yayınları.
- Lidar, A. (2023). *Tesirsiz Parçalar Süregelen*. (2. Baskı). Sakin Kitap Yayınları.
- Lidar, A. (2023). *Riya Tabirleri Kitabı*. Sakin Kitap Yayınları.
- Öner, N. (2013). *Dil Üzerine*. (2. Baskı). Divan Kitap Yayınları.
- Safa, P. (2024). *Sanat, Edebiyat, Tenkit*. (10. Baskı). Ötüken Yayınları.
- Şimşek, İ. (2023). *Yeni Başlayanlar İçin Din Felsefesi*. (2. Baskı). Otto Yayınları.
- Taş, İ. (2021). *İhvân-ı Safâ'da Felsefe ve Din Münasebeti*. Palet Yayınları.
- Taşdelen, V. (2011). Bir Felsefe Dili Olarak Türkçenin İmkânları Üzerine. *Temrin Dergisi*, 40, 12-22.
- Topaloğlu, B. (1997). Hay. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 16, ss. 549-550), TDV Yayınları.
- Topakkaya, A. (2017). *Felsefe, Din ve Kültürde Zaman*. Say Yayınları.
- Tümer, G. (1994). Din. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 9, ss. 312-320), TDV Yayınları.
- Türer, O. (1998). Hû. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 18, ss. 260-261), TDV Yayınları.
- Ural, Ş. (2013). Diyalektik Düşünce ve Mantık. *Felsefe Arkivi*, 28, 1-26.
- Yazır, E. M. H. (2011). *Hak Dini Kur'an Dili*. (İ. Karaçam vd. Sad.). Milliyet Yayınları.

Öz: Her ilim dalının olduğu gibi felsefe ve dinin de kendine ait birtakım tabir ve terimleri vardır. Sosyal bilimler disiplini için gerekli olan bu kelimelerin doğru ve yerinde kullanılması son derece önemlidir. “Bir şairin ya da edibin kendi tarzını eserlerine yansıtması, aldığı kültür ve birikimle bunları kullanması ne derece mümkün olmuştur?” sorusu çalışmanın çatısını oluşturmaktadır. Felsefe, bir düşünme, sorgulama ve tartışma faaliyeti; felsefi dil ise kurulan zihniyet biçimi, duygu şekli, yaşam bilgisi, kendisiyle yapılan dildir. Din dili de varlık, insan ve Allah algısının dine ait sözcüklerle zihniyet yapısına taşınmasıdır. Ali Lidar, eserlerinden anlaşıldığı üzere dünya görüşü, hayat anlayışı, zihniyet yapısıyla hem felsefe dilini hem de din dilini güzel kullanan bir şair ve yazardır. Lidar, kültürel birikimiyle eserlerinde deneyimi, ifadeyi ve anlamı güçlü bir şekilde göstermiştir. Bu çalışmada Ali Lidar’ın hayatına kısaca yer verilmiş, eserlerindeki şiirlerin felsefi açıdan ne ifade ettiği belirlenmiş, şiirlerindeki ifadeler üzerinden din dilini kullanım şekli ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe dili, din dili, Ali Lidar, edebiyat, şiir.

